

Napsal Pavel Eisner

(E*forum, 18. 12. 2019)

Události září a října 1938 a jejich dopady na charakter státu, atmosféru veřejné komunikace a médií tzv. druhé, česko-slovenské republiky hluboce ovlivnily také zdejší německá periodika. Zatímco některé noviny a časopisy jako Die Wahrheit nebo Die Selbstwehr hned či záhy po mnichovské dohodě přestaly vycházet, novinové tituly Deutsche Zeitung Bohemia a Prager Presse měly před sebou ještě tři měsíce existence, než na Silvestra – bez zřetelného znamení předem – vyšly naposled. V tomto období zpravovaly politické a hospodářské rubriky Prager Presse o úsilí o nové ustavení státu, řešení situace uprchlíků, a pouze v rámci omezených možností reagovaly na rozmáhající se patologie v československé společnosti jako explicitní antisemitismus či agresivní nacionalismus.

Pravidelným přispěvatelem fejetonu byl i nadále Pavel Eisner, s jednou výjimkou skryt pod pseudonymy. Jako „Faber“ pokračoval v pravidelných jazykových glosách Vokabeln, mapujících obecné stýkání a potýkání češtiny a němčiny i výrazné jevy ideologicky podmíněné mluvy. Jako „J. Ort“ přispěl řadou zamyšlení podnícených českou literaturou od Karla Hynka Máchy (zde představená Ohnmacht der Beschwörung [Bezmoc zaříkávání] z 16. 10.) po současníky, například Miladu Součkovou (Die Zuflucht einer Sprache [Útočiště řeči], 2. 10.). První jmenovaný text je volnou úvahou vycházející ze spěšného převozu Máchových ostatků z Litoměřic do Prahy, stylizovanou do hamletovského zamyšlení nad lebkou oplakávaného. Nejde jen o další z dlouhé řady Eisnerových textů zabývajících se Máchou, nýbrž také o předznamenání velmi osobního významu, jehož pro Eisnera studium Máchy nabylo během okupace (jak o něm zpravuje o něm např. Božo Lovrič: P. Eisner a Eureka. Lidová demokracie, 8. 1. 1946, s. 4). Především se ale snaží promluvit do situace, v níž se projevovaná úcta k básníkovi mohla zdát jako vysoce kontrastní k zakoušené bezmoci ducha i poezie vůči dění zachvacujícímú svět. Ke stavu společnosti druhé republiky či Evropy se nepřímo vztahuje i série Eisnerových („J. Ort“) fejetonů, v nichž jsou detaily všední skutečnosti či drobné zážitky nasvíceny jako symbolický výraz hlubších souvislostí dobové morálky a mentality. Patří k nim Hohn aus den Lüften ([Výsměch ze vzduchu], 23. 10.), Vom Geschirrwaschen ([O mytí nádobí], 4. 12.), Legende von einem Baum ([Legenda o stromu], 25. 12.), nebo i zdánlivě krotké Blumen für Elisabeth ([Květiny pro Elisabeth]), otištěné 18. 12., tedy necelé dva týdny před koncem Prager Presse. Oba zde otištěné fejetony svědčí o Eisnerově vnímání tíživé situace i jeho usilovném hledání světlých skulin ve chmurném podzimu a zimě 1938.

Eisner, Paul (J. Ort): *Bezmoc zařikávání*. In: *Prager Presse* 18, č. 257 (16. 10. 1938), s. 5.

Tělesné ostatky básníka Karla Hynka Máchy byly vyzvednuty z hrobu v Litoměřicích a převezeny do Prahy. Jednalo se o velmi náhlou exhumaci po sto dvou letech. Odkryla vybledlé kosti, lépe řečeno jejich zbytky, hlavně pak fragment lebeční kosti, lebky obzvláště prodlouženého tvaru. Tato leb kdysi ukrývala jazyk a uměla zpívat, praví princ, když lebku pozoruje.

I lidé, jež znají K. H. Máchu pouze zběžně, pochopí jako něco naprosto samozřejmého, že pisatel těchto řádků při pohledu na Máchovy pozůstatky svou veřejnou zprávu soustředí kolem následující věty: To jsi tedy Ty, básníku smrti, po sto dvou letech! Tato věta se nabízela; nejde ovšem o výrok nikterak „levný“, když se nad ním hlouběji zamyslíme, míří k podstatě; zavádí nás, takřkajíc, v jisté hloubky pozorování a poznání.

Ať už vnímáme na Karlu Hynku Máchovi cokoliv jako romantické – do smrti skutečně zamilován nebyl ani trochu. Ovšemže se u něj setkáme se slovy o zániku a nebytí v nekonečně mnoha obměnách – nařiká, zajímá se jimi, volá – nikdy tak ovšem nečiní proto, že by nějak nečistě a neukojitelně prahl po smrti. Pomíjivost, to ohromné a ohromující slovo, je Máchovou múzou – revolta děsu tváří v tvář všemu neuchopitelnému: rozpadu, nebytí, prázdnotě, která je pekelnější než samo peklo. Jen pro velkou rozpačitost nad nedostatečností slov nakonec Máchu nazýváme romantikem, ještě s větší rozpačitostí ho označujeme za básníka smrti. Opak je totiž pravdou – tento mimořádný básník je pěvcem strachu ze smrti, strachu, který je ušlechtilý, neboť se nejedná o pocit pozemský, nýbrž metafyzický.

Mělo by se nám jevit přirozené, že i z velkého básníka, jakým byl Mácha, po sto dvou letech zbude pouze pohled na exhumované kosti. Ve skutečnosti je to sice „přirozené“, protože jde o naplnění přírodního zákona; viděno z pohledu vyšší skutečnosti je to ale navýsost nepřirozené.

Neboť vše, čím k nám toto netečné lidské individuum, zemřelé a pohřbené před sto dvěma lety, ještě jako Karel Hynek Mácha hovoří, jsou přece toliko jeho verše o pomíjivosti, psané v děsu a úžasu, za prosebného volání v hodinách utrpení. Tyto verše mají ovšem význam zařikávání: s jejich pomocí chce básník něco vymazat, odestát, co se již stalo, něčemu se vyhnout – a dosáhnout toho chce tím, že věc vysloví. Takto vzniká veškerá poezie – jako zařikání. Toto hluboce dvojsmyslné slovo právě znamená jak prosebné přivolávání toho, po čem toužíme, tak popření a vymazání toho, co si ošklivíme. Není básníka, jenž by nebyl hlubokého přesvědčení, že samotné vyslovení strachu je schopné důvod onoho strachu zažehnat. V případě Karla Hynka Máchy máme navíc k dispozici dokonce pasáž, nepřekonatelnou ve své vznešené tragikomice, v níž básník prozrazuje, že sám sebe vyjímá z nejobvyklejšího ze všech

údělu, totiž konce a rozkladu, že hodlá přežít soudný den doslova s tělem proměněným.

Ta lebka měla kdysi jazyk a uměla zpívat. Ach, ubohý Yoricku z Prahy, jenž ses po krátké nepřítomnosti sto dvou let opět do Prahy navrátil – jak klamně bylo tvé zařikávání. Samozřejmě nevypadáš ani o jediné zahlodání červa jinak než jiní, kdož leželi sto dva let v zemi. Samozřejmě že ne. A když to říkám, uvědomuji si dobře, že bych v češtině měl užít slova „ovšem“, „přirozeně“ by byl ošklivý germanismus. V němčině bych měl tedy užít slova „freilich“, a nikoliv „natürlich“. Snad jde o jakousi nevědomou moudrost jazyka. Protože přirozené – ne, přirozené to není.

Veškeré básnictví totiž vychází z bláhové představy, že hovoří-li básník, jako by konal; nebo z představy ještě bláhovější, že lze slovem vzít činy a události zpět, ochránit toho, kdo hovoří a volá, vyjmout ho, doslova jej postavit bokem, izolovat jej na izolační stoličce slova.

Vpadlé jsou ty čelisti, pocítily údery hrobařovy lopaty. To je mi pěkná proměna, kdybychom jen tak měli tu schopnost ji sledovat... „Přešel tě smích? Ani vlastní škleb tě nepobaví? Klesla ti s čelistí i nálada?“ (Shakespeare, William: *Dílo*. Překlad M. Hileký. Praha: Academia, 2016, s. 1075.)

Ten, kdo to říká a pozoruje Yorickovu lebku, Hamlet, princ dánský, je také básníkem, odevzdaným bezmoci zařikávání. Když to vyslovuje, bláhové šílenství v něm doufá, že vyřčené věci zahání od prahu vlastního osudu. Hamlet s Yorickovou lebkou v ruce sám sebe vůbec neprožívá jako Yorick s Hamletovou lebkou v ruce; a pakliže sám sebe jen jedinou vteřinu takto prožívá, pak je hnán zmnoženou potřebou zařikávat Yoricka a sám sebe tímto způsobem s konečnou platností vyloučit z jakékoliv pospolitosti s ním. Hamlet je totiž básníkem, poslušným bezmoci zařikávání slovem.

Eisner, Paul (J. Ort): *Květiny pro Elisabeth*. In: *Prager Presse* 18, č. 311 (18. 12. 1938), s. 4.

Květiny pro Elisabeth — zní to jako špatný odvar nějakého románového titulu, jde ovšem o něco jiného, jde o příběh ze šedi všedních dní a tu šed' myslím doslova, šed' s nádechem barvy ocúnů, s nenadálým náznakem lehce růžové barvy.

Jednoho dne, jenž čněl z vod Acherontu jako balvan z olova, až se srdce chvělo chladem, jednoho dne, jakých nám podzim v Praze skýtá bezpočet, jedno z těch dopolední, za kterých toužíme po noci začínající už brzkého odpoledne, jsem potkal na ulici ženu, kterou znám již léta. Ta šedesátnice mi šla v ústrety, nebylo možné se vyhnout opravdovému setkání s oslovením a odpovědí, mohla za to vymřelá předměstská ulice, ale i můj vlastní krok flanéra. Nebylo to ovšem snadné; šedesátiletou ženu zaměstnávaly zcela osobní, ale i velmi všeobecné starosti a útěšná slova, mají-li vůbec nějak vyznít, jsou leckdy nad lidské síly; kdo lže, musí být silný.

Stará dáma mi ale vše ulehčila; rozvážně se zmínila o svém žalu, šetřila slovy, vyslovila jich pouze tolik, kolik jich bylo třeba pro zodpovězení otázky. A tak se můj těkající pohled zastavil na květinách, jež držela v ruce. Chryzantémy světlé barvy ocúnů; veškerý jas tohoto dopoledne vycházel z těch květů.

Stará dáma si všimla mého pohledu: „To jsou květiny pro Elisabeth,“ pravila; a začala o Elisabeth vyprávět. To ona je Elisabeth, vždyť se tak jmenuje. Ona sama sebe podarovala touto kyticí, s naprostou jistotou, že ji v tom nikdo nepředejde; a nyní nese květiny pro Elisabeth domů. Tam je postaví do vázy a budou Elisabeth aspoň malou potěchou ve chvílích, kdy musí myslet na pochmurné věci.

Pohlédl jsem na tu starou dámu, pak jsem si prohlédl květiny. Světlo, které z nich zářilo do tísnivého dne, bylo nyní mohutnější a stálejší. Ocúnová barva roztřepených květů teď přecházela v jasně růžovou. Něco jako růžový vánek činil obličej té šedesátileté ženy krásným.

Snad se nepletu, když řeknu, že v květinách pro Elisabeth vězí mnoho moudrosti, takové moudrosti, k níž člověk dospívá, až když je starý a unavený čekáním na zázraky. Ostatně daruje-li člověk tyto chryzantémy ocúnové barvy, je to, jako by téměř doslova následoval Goethovo Životní pravidlo. Ale na tom nesejde, to není důvod, proč mi květiny pro Elisabeth utkvěly tak pevně ve vzpomínce.

Člověk s člověkem zachází velmi zlým způsobem. Jeden z prostých důvodů je, že člověk je sám sobě krkavčím otcem, krkavčím bratrem. Mnohem více, než bychom si pomysleli, je rozšířen druh lidí, kteří si vybíjí svoji mrzutost ze světa podivným sebemrškačstvím. Nedá se říct, že si ji zcela vybíjejí, neboť ničemné zacházení s vlastní osobou je pouhý začátek. Tito lidé si odtrhávají od úst poslední drobet radosti, aby nezpochybnitelným ospravedlněním své rozmrzelosti otrávil den lidem kolem sebe. Copak jsem já šťastný a klidný? zní jejich argument. Tak tedy?! Mám radost z života? Nuže.

Ne, oni skutečně nejsou klidní. Být klidný totiž znamená, že máte uvnitř pěkně uklizeno, že ten človíček uvnitř žije slušně a spořádaně. Tito nesvatí svatí trávící svůj život na sloupech askeze ale nemohou, prostě nemohou jinak než dělat všechny ty věci, které dělají. Tím se dostávají do stavu vnitřního neklidu; a pak začnou s úklidem u druhých lidí.

Velmi mnoho žalu a utrpení v našem světě pochází od těchto neklidných, již nikdy nepřinesli domů květiny pro Elisabeth.

Přeložil Lukáš Motyčka.